

УДК 94:355.7“1946/1975”

КУРАВСЬКИЙ В.Г.

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ВЕРТОЛЬОТІВ АРМІЙСЬКОЇ АВІАЦІЇ У ЛОКАЛЬНИХ ВІЙНАХ І ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ (1946–1975 рр.)

Проведений аналіз застосування вертольотів армійської авіації у локальних війнах і збройних конфліктах у 1946–1975 рр., визначається залежність розвитку і удосконалення вертольотів від характеру завдань, які на них покладалися. Встановлено, що війна в Кореї (1950–1953 рр.) стала початком “вертольотної епохи” у бойовому застосуванні сухопутних військ, а під час війни у В’єтнамі (1964–1975 рр.) вертольоти армійської авіації з допоміжного перетворилися на засіб, що може самостійно вирішувати окремі завдання у бойових діях. З початку 70-х років ХХ ст. ударні вертольоти активно залучаються для боротьби з танками. У досліджуваний період у США і Західній Європі вертольоти стають невід’ємною частиною сухопутних військ.

Ключові слова: армійська авіація, локальна війна, бойове застосування, вертоліт.

Актуальність висвітленої проблеми, новизна та достовірність поданих результатів. Армійська авіація зародилася і отримала досвід бойового застосування ще в роки Першої світової війни. В її склад входили авіаційні частини, які були оснащені озброєними літаками. Ці частини підпорядковувалися армійському командуванню. Армійська авіація в той час використовувалася для виконання повітряної розвідки і спостереження за полем бою. Досвід Другої світової війни переконливо довів, що сухопутні війська не можуть досягти максимальної мобільності та ударної

Куравський Віталій Григорович, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Наукового центру Сухопутних військ, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Куравський В.Г., 2013

потужності, діючи лише на землі. Першочергового значення стало набувати освоєння повітряного простору для здійснення повітряного охоплення. Тому з середини 40-х років ХХ ст. одним із основних напрямів розвитку сухопутних військ стало широке впровадження вертольотів. За своїми можливостями вертольоти, які почали поступати на озброєння армійської авіації, були багатоцільовими літальними апаратами.

Однією з передумов визначення оптимальних шляхів розвитку Сухопутних військ Збройних Сил України є вивчення досвіду застосування вертольотів армійської авіації. *Актуальність теми* зумовлена її спрямованістю на подальше дослідження тенденцій зростаючої ролі вертольотів армійської авіації сухопутних військ у локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ та початку ХХІ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці С. Сидоров, І. Фурман, І. Печенюк, досліджуючи історію воєнного мистецтва, висвітлили особливості застосування вертолітної техніки під час війни у Кореї (1950–1953 рр.) та В'єтнамі (1964–1975 рр.) [3], Д. Лісовенко основну увагу зосередив на тактико-технічному розвитку армійської авіації у війнах ХХ–ХХІ ст. [4], О. Блінов і О. Смірнов, провівши аналіз бойового застосування авіації в локальних війнах сучасності, здійснили спробу обґрунтування основних тенденцій застосування вертольотів [8]. Російські науковці В. Павлов, Ю. Півоваров, В. Уколов і авторський колектив, очолюваний В. Золотарьовим, основну увагу зосредили на становленні та бойовому застосуванні, перш за все, військової вертолітної авіації СРСР (Росії) [5; 6; 7; 9]. Дослідники недостатньо уваги відвели аналізу основних чинників, що вплинули на стрімку еволюцію бойового застосування вертольотів армійської авіації після Другої світової війни.

Мета автора – провести ретроспективний аналіз еволюції застосування вертольотів армійської авіації у локальних війнах і збройних конфліктах 1946–1975 рр. та визначити основні чинники, що обумовили розвиток вертолітної техніки у досліджуваній історичний період.

Незважаючи на те, що в кінці Другої світової війни Сполучені Штати Америки (далі – США) найбільш активно

серед воюючих сторін застосовували вертольоти, саме в цій країні, після закінчення бойових дій, виявилось достатньо противників їх подальшого використання. У 1948 р. командування Військово-повітряних сил США відмовилося купувати вертольоти, вказуючи на їх невисокі льотні якості, низьку економічну ефективність (труднощі технічного обслуговування у порівнянні з літаками, великі витрати пального) і передбачувану високу вразливість від вогню засобів протиповітряної оборони [2, с. 19].

Інше ставлення до нової техніки продемонстрували союзники США по антигітлерівській коаліції. Труднощі ведення бойових дій у складних фізико-географічних умовах змусили англійські війська широко залучити вертольоти в збройних конфліктах у Греції (1946–1949 рр.), Малайзії (1948–1955 рр.). Так, у Малайзії у 1948 р. для перекидання піхотних підрозділів англійці задіяли 26 вертольотів S-51, що виконали близько 20 тис. бойових вильотів. Французькі війська використовували вертольоти для тих же цілей у війні в Індокитаї (1945–1954 рр.) [1, с. 8; 6].

Війна у Кореї (1950–1953 рр.) стала початком “вертольотної епохи” у бойовому застосуванні сухопутних військ. Якщо на початку бойових дій армійська авіація США мала 1186 літаків і тільки 56 вертольотів, то після її закінчення 2518 літаків і 1140 вертольотів. У 8-й американській армії сухопутних військ нараховувалося 110 вертольотів. США на першому етапі війни поряд з літаками стали масово використовувати вертольоти, головним чином для евакуації поранених. Пізніше вертольоти стали застосовуватися для ведення повітряної розвідки, наведення ударної авіації на наземні цілі, корегування вогню артилерії, перевезення військ, висадки десантів та диверсійних груп, перевезення боєприпасів, продовольства та інших матеріальних засобів, забезпечення зв’язку, евакуації підрозділів, які опинилися в оточенні. Наприклад, тільки за один день Інчхонської десантної операції 12 вертольотів здійснили 262 вильоти, перекинувши 2 тис. солдатів і 50 т вантажів. Основними типами вертольотів були: Белл ОН-13, Хіллер Н-23, Сікорський Н-5 і Н-19, Пясецький УН-25, частина з них мала кулемети для самооборони [13, с. 3–11].

19 вересня 1951 р. була перегорнута нова сторінка у бойовому використанні вертольотів: вперше було висаджено тактичний повітряний десант. На 12 вертольотах Н-19 у важкодоступний гірський район була доставлена штурмова група у кількості 228 чоловік із 8 тоннами боеприпасів. Солдати спускалися на землю по мотузкових драбинах. Висадку прикривав винищувальний заслін [10, с. 84].

На завершальному етапі війни транспортні вертольоти довели, що вони можуть відігравати вирішальну роль у постачанні військ і тактичних повітряних перевезеннях. У березні 1953 р. через розлив річки, яка змила мости, була відрізана від баз постачання американська дивізія. Армійська транспортна рота вертольотів здійснила перекидання необхідних вантажів безпосередньо у бойові порядки військ. У травні 1953 р. вертольоти протягом трьох днів постачали все необхідне у розташування іншої дивізії. Кожен вертоліт піднімав у середньому півтонни вантажів. У липні почала діяти друга транспортна рота вертольотів. Протягом місяця вантажі доставлялися на вершину гори висотою близько 1000 м, де знаходився американський загін силою до піхотного полку, постачання якого за допомогою носильників було недостатнім. Вертольоти доставили 350 т боеприпасів і продовольства та евакуювали 20 поранених і хворих. Після встановлення перемир'я вертольотами з авіаносця, що стояв у Інчхонській бухті, на західне узбережжя Кореї, у демілітаризовану зону для розведення воюючих сторін, було перекинуто більше 6 тис. індійських військовослужбовців, тому що президент Лі Син Ман не дозволив їх перевезення територією Кореї автомашинами чи залізницею. Щоденно було задіяно 30–40 вертольотів, кожен з яких підіймав п'ять чоловік [10; 13].

Незважаючи на те, що вертольоти у бойовій обстановці досить часто потрапляли під обстріл, втрати техніки були мінімальні.

У ході війни в Кореї вертольоти для підтримки сухопутних військ та вогневого ураження противника безпосередньо на полі бою ще не використовувалися.

Результати війни в Кореї прискорили створення авіаційних полків вертольотів для перевезення військ і постачання

у вигляді тактичної підтримки у Радянському Союзі. Перші полки добре зарекомендували себе в маневрах 1954 р. [5; 9, с. 134].

Наступним етапом бойового застосування вертольотів стала війна в Алжирі (1954–1962 рр.), коли французькі війська використали ці машини для вогневої підтримки десанту. Спочатку у вантажній кабіні вертольота СН-34 монтували декілька кулеметів. Однак їх вогонь був ще недостатньо ефективним. В ході пошуку більш потужного вогневого засобу вертольоти SE-3160 “Алуєт” почали озброювати 20-мм автоматичною гарматою “Маузер”, а під фюзеляжем підвішувати некеровані ракети (далі – НКР), що стало на той час ефективним засобом ураження наземних цілей. Здійснювалися заходи підвищення бойової живучості вертольотів: протектування паливних баків, посилення бронезахисту екіпажу. У складі угруповання французьких військ в Алжирі діяли 22-а і 23-я вертольотні ескадри, на озброєнні 250-т машин: американські Белл 47G, Сікорський S-55, S-58, Вертол Н-2В і С, англійські Уестленд S-55 і французькі S.O. 1221 “Джин” і S.E. 3180 “Алуєт II”. За шість років війни було виконано більше 35 тис. вильотів, втрачено лише шість вертольотів. Франція вдосконалювала застосування гвинтокрилих машин також у збройних конфліктах на території Тунісу і Марокко (1952–1954 рр.), а також Єгипту (1956 р.) [14, с. 177–214].

Якщо в Кореї вертоліт довів своє право на місце у сухопутних військах (армійська авіація провідних країн на 75–90% комплектувалася вертольотами), то під час війни у В'єтнамі (1964–1975 рр.) він став їх невід'ємною частиною, такою як танк чи бронетранспортер. На новій технічній основі були створені великі формування армійської авіації, змінився порядок управління і взаємодії. Якщо після створення армійської авіації її застосовували як допоміжний, забезпечувальний засіб збройної боротьби, то в кінці 60-х років минулого століття вона перетворилася в такий оперативно-тактичний засіб, що може самостійно вирішувати окремі завдання в операціях і бойових діях. Такими стали, до прикладу, десантно-вогневі завдання, авіаційна підтримка сухопутних угруповань військ на полі бою і в

найближчій тактичній глибині, повітряна розвідка. Ці напрями розвитку армійської авіації завжди отримували апробацію в локальних війнах і збройних конфліктах, впливали на теорію і практику її бойового застосування.

У зв'язку із широким застосуванням США вертольотів у бойових порядках військ в'єтнамську війну називають також аеромобільною. Пов'язано це із зародження нової оперативної форми застосування угруповань військ із використанням бойових вертольотів – аеромобільної операції. Для проведення такої операції створювалися великі аеромобільні тактичні групи, що складалися із одного-двох піхотних батальйонів і батальйону армійської авіації [3, с. 127]. У складі сухопутних військ США була вперше сформована у червні 1965 р. 1-а аеромобільна дивізія (428 штатних вертольотів, які трьома вільотами могли перевезти весь її особовий склад – 16 тис. чоловік). У жовтні 1965 р. дивізія направлена до В'єтнаму і до моменту виводу американських військ залишалася найефективнішим засобом війни з партизанами – війни без лінії фронту. Якщо до середини 1967 р. армія США мала у В'єтнамі близько 2 тис. вертольотів, то у 1968 р. – 4200. 20% машин були укомплектовані бортовим озброєнням. Вертольоти залучалися для перевезення військ та боеприпасів повітрям, пошуку та розвідки загонів Національного фронту визволення Південного В'єтнаму, бойової охорони наземних військ, спостереження за полем бою, корегування вогню артилерії, охорони комунікацій, забезпечення зв'язку, евакуації поранених, для пошуку та рятування екіпажів літаків та вертольотів, що були збиті [11, с. 437].

На початку війни армійська авіація США використовувала транспортні вертольоти СН-21 “Shaven” і СН-37 “Mohave”. В кінці 1966 р. їм на заміну прийшли нові СН-47 “Chinook”. До кінця 1972 р. американські і південно-в'єтнамські війська мали 550 СН-47 різних модифікацій. В ході війни на деякі СН-47 встановлювали 40-мм гранатомет у носовій частині, блоки НКР і кулемети по боках фюзеляжу. З 1962 р. почалося використання американцями бойових вертольотів на полі бою у Південному В'єтнамі. Спочатку використовувалися вертольоти багатоцільового

призначення УН-1В(С) “Iroquois” оснащені кулеметами, гранатометами та 70-мм НКР, пізніше перший спеціалізований бойовий вертоліт АН-1. “Iroquois”, здійснивши перший бойовий виліт 3 серпня 1963 року, став одним із символів війни у В’єтнамі.

В подальшому спеціальним вертольотом вогневої підтримки сухопутних військ став АН-1G “Хью-Кобра”. Вертольоти вогневої підтримки використовувалися з метою попередньої обробки вогнем наміченого району висадки військ; вогневого забезпечення зон висадки, які знаходилися за межами досяжності артилерії; вогневої підтримки сухопутних військ [12, с. 108].

Під час “антипартизанської війни” вертольоти широко залучалися до ведення бойових дій у нічних умовах. Для виявлення об’єктів вночі на них ставили прилади нічного бачення, різні освітлювальні засоби, використовувалася радіолокаційна та телевізійна апаратура. Однак досягти достатньої ефективності використання вертольотів вогневої підтримки у нічних умовах не вдалося.

Під час бойових дій у Південному Лаосі у лютому 1971 р. вертольоти “Хью-Кобра” вперше виступили носіями ефективного протитанкового озброєння, застосувавши протитанкові керовані ракети (далі – ПТКР) “Тов”. А у боях за м. Анлок у березні 1972 р. два південно-в’єтнамські вертольоти УН-1В, озброєні ПТКР “Тов”, випустивши 89 ракет, знищили 26 танків противника. Найбільш ефективною стала тактика засідок: вертольоти виходили у райони на гранично малій висоті на фоні місцевості та очікували момент для нападу; при наближенні цілі на дальність використання зброї проводився підскок на висоту 100–200 м, яка забезпечувала захват цілі та її супроводження, а потім в режимі висіння з дальності 1,5–3 км здійснювався пуск ПТКР. Після атаки місце засідки змінювалося. Цей тактичний прийом виявився дуже ефективним, але вимагав у подальшому створення в структурі армійської авіації системи дорозвідки і цілевказання [6, с. 12].

Слід зазначити, що за час війни США втратили 3 тис. вертольотів, із них лише 800 були збиті у повітрі, а інші – втрачені на землі або зазнали аварій у результаті авіаційних пригод. Втрати екіпажів склали більше 2 тис. чоловік [14, с. 132–143].

Аналізуючи війну у В'єтнамі, фахівці США відмічали низку недоліків у використанні вертольотів:

незначна тривалість польоту вертольотів вогневої підтримки (дві години) обмежувала тривалість вогневого впливу на противника;

швидкість вертольотів вогневої підтримки була менша, ніж у транспортних вертольотів СН-47 "Chinook", що ускладнювало їх сумісні дії та стримувало темп аеромобільних операцій;

застосування вертольотів було масовим, але дії вертольотів проти захищених точкових цілей були малоефективним (через властивості зброї);

вертольоти несли значні втрати від вогню стрілецької зброї, а при веденні бойових дій в районах, де була достатня кількість засобів протиповітряної оборони (далі – ППО), втрати значно зростали. Однією з головних причин втрат вертольотів від засобів ППО була недостатня дальність дії їх бортового озброєння.

Позитивним, на думку експертів, було те, що вертольоти показали більш високу ступінь живучості у порівнянні з літаками. Останні у бойових умовах втрачалися набагато частіше: на 25% – під час розрахунку втрат на певну кількість вильотів і на 50%, якщо в якості розрахункової основи брати бойовий наліт у годинах [11; 12; 13; 14].

Нові бойові можливості вертольотів армійської авіації, що проявилися під час війни у В'єтнамі, зумовили їх наступне активне застосування для авіаційної підтримки сухопутних угруповань військ. Вертоліт з комплексом протитанкового озброєння надав армійській авіації статусу основного вогневого тактичного засобу.

У війні на Близькому Сході (1973 р.) активна протидія з боку єгипетських і сирійських засобів ППО змусила ізраїльтян удосконалювати бойовий порядок ударних вертольотів для боротьби з танками. У визначений район висилалася вогнева група вертольотів, озброєних ПТУР "Тow" у складі 3–5 АН-1 "Хью-Кобра". Попереду слідувала група розвідки і управління на вертольоті типу ОН-6А, на якому знаходився командир із засобами управління. Поруч слідували два бойові вертольоти придушення наземних засобів ППО.

При наближенні до цілі ударні вертольоти набирали висоту з 20–50 м до 300–400 м і завдавали точного удару по танках. Для підвищення ефективності бойових дій ізраїльтяни застосовували постановку пасивних перешкод за допомогою вертольотів. Таким чином, починаючи із цієї війни, армійська авіація стала активно вести радіоелектронну протидію [4, с. 13; 6, с. 11].

У Радянському Союзі оснащення армії вертольотами з 1953 р. до 1961 р. виросло у 8 разів з 139 до 1130 машин. Та навіть у 1965 р. у армії США вертольотів було у п'ять разів більше, ніж у Радянській армії. На думку експертів, така ситуація склалася з декількох причин. Головною було певне відставання промисловості, яка не могла оперативним чином задовольняти потреби збройних сил. Більша частина радянських воєначальників досить скептично, протягом 50–60-х років ХХ ст., ставилися до бойових можливостей вертольотів у сучасній, насиченій вогнем, війні. Однак війна у В'єтнамі, а також успішне застосування Ізраїлем вертольотів проти танків у війнах 1967 і 1973 рр. та логіка військово-політичного протистояння між СРСР і США в той період призвели до підвищення аеромобільності та насиченості вертольотами сухопутних військ Радянського Союзу [5; 7].

Висновки. Таким чином, вертольоти армійської авіації розвивалися і удосконалювалися в залежності від характеру завдань, які на них покладалися. У кінці 40-х та на початку 50-х років ХХ ст. це були допоміжні, транспортні, розвідувальні і коректувальні завдання, пізніше – безпосередня участь у бойових діях.

Військові вертольоти різних видів (за цільовим призначенням) знайшли широке застосування у локальних війнах і конфліктах. У США і Західній Європі вертольоти, у досліджуваний період, стають невід'ємною частиною сухопутних військ. Лідером у розробці та бойовому застосуванні вертольотів армійської авіації у 50–60-ті роки ХХ ст. стали США. Важливими чинниками, що обумовили розвиток вертолітної техніки, у першу чергу – в США, стали їх військово-політичні інтереси та успіхи у технічних розробках вертольотів.

1. *Андрухов И.И.* Вертолеты в вооруженной борьбе / И.И. Андрухов. – М.: Воениздат, 1972. – 128 с.
2. Вертолеты стран мира [под ред. В.Г. Лебеда]. – М.: АО “Ред. журн. “Бумеранг”, 1994. – 225 с.
3. Історія воєнного мистецтва / І.І. Фурман [та ін.]. – К.: НУОУ, 2012. – 300 с.
4. *Лісовенко Д.В.* Тактико-технічний розвиток армійської авіації у війнах ХХ-ХХІ століття / Д.В. Лісовенко // Системи озброєння і військова техніка. – 2008. – № 2. – С. 12–15.
5. *Павлов В.* Авиация Сухопутных войск / В. Павлов. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://acraft.narod.ru/hist_ground.htm.
6. *Пивоваров Ю.Ф.* Армейская авиация в локальных войнах и вооруженных конфликтах современности / Ю.Ф. Пивоваров, О.А. Блинов // Военно-исторический журнал. – 2007. – № 1. – С. 11–15.
7. Россия (СССР) в локальных войнах и вооруженных конфликтах второй половины ХХ века / Под ред. В.А. Золотарева. – М.: Кучково поле; Полиграфресурсы, 2000. – 576 с.
8. *Смірнов О.О.* Аналіз бойового застосування авіації в локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ сторіч / О.О. Смірнов, О.В. Блінов // Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. – 2010. – № 1. – С. 67–75.
9. *Уколов В.Г.* Опыт применения военной вертолетной авиации СССР / В.Г. Уколов // Вестник Самарского государственного университета. – 2006. – № 10. – С. 133–137.
10. *Cowart G.* Miracle in Korea: The Evacuation of X Corps from the Hungnam Beachhead / Glenn C. Cowart. – С.: University of South Carolina Press, Columbia, SC, 1992. – 136 p.
11. *Andrade D.* Trial by fire: The 1972 Easter Offensive, America's Last Vietnam Battle / Dale Andrade. – N-Y.: Hippocrene Books, Inc., New York, 1995. – 600 p.
12. *Clancy T.* Airborne a Guided Tour of an Airborne Task Force / Tom Clancy. – N-Y.: Berkley Books, Inc., New York, 1997. – 326 p.
13. *Kitchens W. John.* Origin and Evolution of Army Aviation / John W. Kitchens // US Army Aviation Digest. – 1989. – June.
14. *Kennedy Polmar, Norman and Floyd D.* Military Helicopters of the World – Military Rotary-Wing Aircraft Since 1917 / Polmar, Norman and Floyd D. Kennedy. – Annapolis: Naval Institute Press. – 1981.

Надійшла до редколегії 02.04.2013 р.

Рецензент: *О.С. Івахів*, кандидат політичних наук, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Куравский В.Г.

ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ ВЕРТОЛЕТОВ АРМЕЙСКОЙ АВИАЦИИ В ЛОКАЛЬНЫХ ВОЙНАХ И ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТАХ (1946–1975 гг.)

В статье проведен анализ применения вертолетов армейской авиации в локальных войнах и вооруженных конфликтах в 1946–1975 гг., определяется зависимость развития и усовершенствования вертолетов от характера задач, которые на них возлагались. Установлено, что война в Корее (1950–1953 гг.) стала началом “вертолетной эпохи” в боевом применении сухопутных войск, а в ходе войны во Вьетнаме (1964–1975 гг.) вертолеты армейской авиации из вспомогательного инструмента стали таким, который может самостоятельно решать отдельные задачи в боевых действиях. С началом 70-х годов XX в. ударные вертолеты активно применяются для борьбы с танками. В исследуемый период в США и Западной Европе вертолеты становятся неотъемлемой частью сухопутных войск.

Ключевые слова: армейская авиация, локальная война, боевое применения, вертолет.

Kuravskiy V.

EXPERIENCE OF APPLICATION OF HELICOPTERS OF ARMY AVIATION IS IN LOCAL WARS AND ARMED CONFLICTS (1946–1975)

In the article the analysis of application of helicopters of army aviation in local wars and armed conflicts in 1946–1975, dependence of development and improvement of helicopters is set on character of tasks which on them was laid. The war in Korea (1950–1953) became the beginning “epoch of helicopters” in battle application Army, and in a course of war in Vietnam (1964–1975) helicopters of army aviation from the auxiliary tool of steel by such, which can independently decide(solve) separate tasks in battle(dashing) actions. With the beginning 70 years XX in. The shock helicopters are actively applied to struggle with tanks. In the period, that is investigated in USA and Western Europe the helicopters become the integral part of Army.

Key words: army aviation, local war, battle applications, helicopter.